

MUHÂDARA

1986, s. 75-77; Siddîk M. Emîn ed-Darîr, *el-Gârar ve eşeruh fi'l-ukûd fi'l-fıkhi'l-İslâmî: Dirâse muhkârene*, Beyrut 1410/1990, s. 195-203, 358-385, 594-596; "Bey' menhî 'anh", *Mu.F.*, IX, 187-200.

CENGİZ KALLEK

MUHÂDARÂT

(المحاضرات)

Edebî, dinî, kültürel bilgilerin aktarıldığı edebî tür.

Sözlükte "bir topluluğun huzurunda bilgi ve birikimlerini aktarmak, onlarla ilmî tartışmada bulunmak" gibi mânalara gelen **muhâdara** kelimesinin çoğulu olan **muhâdarât**, terim olarak başkasına ait sözlerden muhataba veya okuyucuya uygun alıntılar halinde aktarmalar yapmayı ve bu nitelikteki sözleri toplayan edebî eser türünü ifade eder. Bu türe muhâdara adının verilmesinin sebebi, bunun, ileri gelen devlet ricâliyle büyük âlimlerin huzurunda düzenlenen meclislerde karşılıklı soru- cevap şeklinde sohbet ve tartışmalar halinde başlamış olmasıdır. İki âlim arasında gerçekleşen sohbet ve münakaşalar belli bir tarihten itibaren derlenerek kitap haline getirilmiş, bu eserler de muhâdarât veya **meccâlis** adıyla anılmıştır.

Muhâdarât alanında kaleme alınmış ilk eser Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ'nın *el-Muhâdarât ve'l-muhâverât*'idir. Daha sonra Ebû Ali et-Tenûhî *Nişvârü'l-muhâdara ve ahhârü'l-müzâkere* (Kahire 1921; Haydarâbâd 1934; Beyrut 1971-1973), *el-Müstecâd min fa'alâtî'l-ecvâd* (Dımaşk 1946) ve *el-Ferec ba'de's-şidde* (Kahire 1938; I-V, Kahire 1955) adlı kitapları yazmıştır. Tenûhî ilk eserinde IV. (X.) yüzyıldaki bazı vezirlerle halkın âdet ve geleneklerine, ikincisinde emîr ve halifelerle Ehl-i beyt ve özellikle Bermekîler hakkında bilgilere yer vermiştir. Üçüncü eserde sıkıntının ardından gelen rahatlık ve mutluluğa dair anekdotlar bulunmaktadır. Ebû Hayyân et-Tevhîdî'nin, Büveyhî Veziri İbn Sa'dân'ın ortaya attığı meseleler etrafında gelişen ve kırk gece süren ilmî, edebî ve felsefî sohbetleri içine alan *el-İmtâ' ve'l-mu'ânese*'si ile (nşr. Ahmed Emîn – Ahmed ez-Zeyn, I-III, Kahire 1939-1944; Beyrut 1373/1953) hocası Ebû Süleyman es-Sicistânî'nin evinde düzenlenen felsefe toplantılarıyla ilgili *el-Mukâbesât*'ı da (nşr. Mirzâ Hüseyin eş-Şirâzî, Bombay 1306/1889; nşr. Hasan es-Sendûbî, Kahire 1347; nşr. M. Tefvîk Hüseyin, Bağdat 1970) bu alanda kaleme alınmış ilk eserlerdendir.

Ebû Mansûr es-Sealîbî *et-Temsîl ve'l-muhâdara* (Kahire 1961), *Mû'nisü'l-va-hîd ve nüzhetü'l-müstefîd fi'l-muhâdarât* (Viyana 1829) ve *Hilyetü'l-muhâdara* adıyla üç eser yazmıştır. Zemaşşerî'nin *Kitâbü Rebî'î'l-eberrâr ve nuşûşî'l-ahbâr*'i ile (I-IV, Bağdat 1976-1982) Râgîb el-İsfahânî'nin *Muhâdarâtü'l-üdebâ' ve muhâverâtü's-şu'arâ'*'sı da (Kahire 1287; Beyrut 1961) sahanın en önemli iki eseridir. Zemaşşerî kitabında halifelerin, büyük sahâbîlerin ve fakihlerin hikmetli sözleriyle ibret alınacak hikâyelere ve meşhur şairlerden iktibaslar gibi çeşitli konulara yer verir. İsfahânî eserinde ilim, akıl, cehalet, ahlâk, mürüvvet, övgü, yergi vb. ne dair okuyucunun ilgisini çekecek türden nakiller yapar. Ahmed b. Mervân ed-Dineverî'nin *el-Mücâlese ve cevâhirü'l-ilm* adlı eseri (nşr. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan Âl Selmân, Beyrut 1419/1998; nşr. Seyyid Yûsuf Ahmed, I-X, Beyrut 1421/2000) ilmî, dinî, ahlâkî, edebî konularla ilgili olarak hadis, güzel söz, fıkrâ, hikâye ve anekdotları toplayan zengin bir koleksiyondur. Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *Muhâdarâtü'l-eberrâr ve müşâmerâtü'l-ahyâr*'ı (Kahire 1324) 185 başlık altında mev'iza, ahlâk, âdâb, hikmet, emsal, eğlen-dirici ahlâkî hikâye ve fıkrâlar gibi çeşitli konuları kapsar. İbn Hicce'nin *Şemerâtü'l-evrâk fi'l-muhâdarât*'ı (*Muhâdarâtü'l-üdebâ'* kenarında, Kahire 1287) kısasa, fıkrâ, ilginç haberler, güzel cevaplar, atasözleri ve seçilmiş şiiirlerden oluşan bir mecmuadır. Esere Ahdeb (*Te'hîlül-ğarîb*) ve Muhammed b. Muhammed es-Sâbık el-Hamevî birer zeyil yazmıştır. Bu alanda yazılan diğer kitapların başlıcaları şunlardır: Hatibzâde Muhyiddin Mehmed, *Ravzû'l-ahyâr* (Zemaşşerî'nin eserinden seçmeler, Bulak 1300; Kahire 1311); Hasan b. Mes'ûd el-Yûsî el-Merrâkûşî *Kitâbü'l-Muhâdarât* (Fas 1317); Ebû Hafs Ömer b. Hasan en-Nisâbü'rî es-Semerkandî, *Revnaķu'l-mecâlis* (Kahire 1309, 1322); İbn Abdülber en-Nemerî, *Behcetü'l-mecâlis* (Kahire 1962); İbn Hamdûn, *et-Tezkiretü'l-Hamdûniyye* (Beyrut 1996). Ayrıca İbn Abdürabbih'in *el-İkdü'l-ferîd*'i, Ebû'l-Ferec el-İsfahânî'nin *el-Eğânî*'si, İbn Kuteybe'nin *'Uyûnü'l-ahbâr*'i ve İb-şihî'nin *el-Müstezraf fi küllî fennin müstezraf*'ı da bu tür eserlerden sayılır. Yirmi üç makaleden oluşan Muhammed Karabâğî'nin *Câlibü's-sürûr ve sâlibü'l-gurûr fi'l-muhâdarât*'ını (bk. bibl.) Muhammed Dilşâd eş-Şirvânî Türkçe'ye çevirmiştir (*Osmanlı Müellifleri*, II, 98-99). Seyyid Feyzullah Efendi'nin *Mecmûa-i Hikâyât*'i ile (İÜ Ktp., TY, nr. 1631) Ab-

durrahman Hibri Efendi'nin *Hadâiku'l-cinân*'ı da (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1631) muhâdarâta dair Türkçe eserlerdendir.

BİBLİYOGRAFYA :

Karabâğî, *Kitâb fi 'ilmi'l-Muhâdarât*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 4282; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, I, 208-216; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1609-1610; *Osmanlı Müellifleri*, II, 98-99; Brockelmann, *GAL*, I, 155, 284, 286, 343, 349; II, 562; *Suppl.*, I, 162, 502; II, 285; Naci Kazan, *Karabâğî ve Câlibü's-sürûr'u* (doktora tezi, 1991), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Nezir Hüseyin, "Muhâdarât", *UDM*, XIV/1, s. 509-511.

HÜSEYİN YAZICI

MUHÂDARÂTÜ'L-ÜDEBÂ

(محاضرات الأدباء)

Râgîb el-İsfahânî'nin (ö. V./XI. yüzyılın ilk yarısı) yazdığı muhâdarâta dair en önemli eserlerden biri (bk. RÂGİB el-İSFAHÂNİ).

MUHADDİS

(المحدث)

Hadisleri öğrenip rivayet etmekle meşgul olan kimse.

Sözlükte "haber vermek, hadis rivayet etmek" anlamındaki **tahdîs** masdarından türeyen **muhaddis** kelimesi terim olarak "rivayet ettiği hadisleri senediyle birlikte nakleden ve bu hadislerin metinlerini ezbere bilen, senedlerindeki râvilerin güvenilirliği konusunda görüşleri bulunan kimse" demektir. Bazıları, hadis âlimlerinden usulüne uygun şekilde hadis öğrenen ve rivayet eden herkese muhaddis demiştir. Hz. Peygamber'e, ashaba ve tâbiîne nisbet edilen rivayetlere "eser" adını verenler muhaddisi **eserî** (ehl-i eser) olarak nitelemişlerdir. Hadis usulüne dair ilk kaynaklarda ise muhaddis yerine daha çok **ehl-i hadis** ve **sâhib-i hadis** terkipleri geçmektedir. Muhaddise "hadisleri her bakımdan iyi bilen âlim" anlamında **şeyh** ve **imam** da denilmiştir.

Hadis talebesinin kaç yaşından itibaren hadis dinleyip öğrenmeye ve yazmaya başlayacağı meselesi üzerinde durulmuş, Basralılar on, Kûfeliler on beş veya yirmi, Şamlılar otuz yaşını tamamlamadan hadis tahsiline çıkmayı doğru bulmamışlardır. Bununla beraber mümkün olduğu kadar erken yaşlarda hadis rivayetine başlanabileceği söylenmiş, söylenen sözün anlayıp cevabını verebilecek zihni olgunluğa eren çocukların dahi hadis öğrenebileceği kabul edilmiştir. Hadis tahsiline ka-